

Էս օրերի ժխոր վակզալից
Իմ երգը, իմ ձայնը լսեք...
Ես Գուրգեն Մանարի
Խեղճ «Պետան» եմ Երեւանի:
Երկար տարիներ տանջեցի,
Գիշերներն անքուն մնացի...
Եւ Չարենցից բառեր,
Ու Տէրեանից յանգեր,
Առի, կերտեցի
Եւ ինձ Պօօէտ շինեցի:
Բայց հիմա՝
Օրերի էս ժխորում
Ես խարխափում եմ,
Ես խարխուլ եմ:
Յանգերս հատան,
Էլ վանկ, յանգ չկան.
Ու ման եմ գալիս
Սիամանթոս
Վարուժան՝

Որ ինձ յանգ, վանկ տան.
Բայց ափսոս նրանցումն էլ
Ոչինչ չկան...
Եւ ես ցաւից խելագար,
Դարձել եմ ներկարար:
Ու հիմա Երեւանում
Աքովեանում
Ներկում եմ շալվար - չալ:

Ներկարարութեան մասնագէտ եմ
Ներկում եմ պատեր ամէն տեսակի,
Ճաշարանի,
Խոհանոցի,
Ունիմ բազաժ ամէն տեսակ գոյների,
Թէ կանացի և թէ լացքի:
Դիմել Երեւան՝

ԳՈՐԳԵՆ ՄԱՀԱՐՈՒՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՎՐԷԺԸ

(Հեղ. Փօլ Պուրժէ Թրգմ. Կոմիտաս Կոմիտան)

Ա.

Վրէժս լուծել: - Ինչպիսի շեշտով ըսիք
Երէկ, այս խօսքը, սիրելիք իմ Տարսույ: Վե-
րքստին տեսայ ես՝ ձեր նայուածքին մէջ՝
այն սառն և անայլալ բոցը՝ որով կը շո-
ղային ձեր աչքերը Վէրտէճի մէջ, երբ ձեր
գնդապետը կ'իմացնէր ձեզի մօտաւոր ելք մը
խրաժնեղէն: Նա կը սիրէր այն բոցը որ կը
փայլէր այդ նախասիրած տեղակալին բի-
բերուն մէջ: Տասներկու տարի վերջը, և
յայտնած դիտաւորութիւններուն մէջ, այլ-
եւս այն բոցը նոյն իմաստը չունի: Ար-
դարեւ Պր. Փօլեան իր երիտասարդութեան
և պատերազմի ընկերին հանգէպ գարշելի
վարմունք մ'է ունեցած: Նա գիտէր թէ
դուք սաստիկ և ոգւով չափ կը սիրէիք

ձեր խօսեցեալ օրիորդը: Թէ նա չարա-
չար գործածեց այն մանկամարդ աղջկան
միամտութիւնը և անոր ծնողաց ընչաքաղ-
ցութիւնը, ինքը բազմիցս միլիոնատէր՝
զայն ձեզմէ յափշտակելու համար՝ երբ
դուք զինուորական պաշտօնով Մարոք կը
գտնուէիք. անորակելի է այս, կամ լաւ
եւս, շատ անարգական է:

Բնական է որ այսպիսի դաւաճանու-
թիւն մը սաստիկ զայրոյթ յարուցանէր
ձեր սրտին մէջ, նաեւ շատ բնական է
որ դուք ծանրապէս փորձուիք այն մատնու-
թեան տալ իր արժանի պատիժը:

«Որովհետեւ Արժանթին մեկնած է նա
այնտեղ հօրը գործերը կարգադրելու հա-

մար», ըսիք ինձի, «հարկադրուած եմ իրեն
սպասել: Ազատ չեմ անոր հետեւելու: Ես
հարստութիւն չունիմ, և ծառայութեան
մէջ եմ: Բայց նա պիտի դառնայ և զիս
պիտի գտնէ Պուա տը Պուլոյնի պողոտային
իր տան դրան դիմաց, համազգեստովս, որ-
իւ պէսզի զայն խորագանեմ իր առաջին ել-
քին: Պիտի մենամարտինք, վասնզի այն
Յուդան, զարմանալի բան, վատ մը է, և
եթէ մեզմէ մին հոն գետին չտապալի,
վերստին պիտի սկսիմ: Պէտք է որ կամ
նա մեռնի և կամ ես»:

Կը տեսնէք թէ ո՞րքան խորունկ ազդած
են վրաս ձեր խօսքերը՝ զորս բառ առ բառ
կը կրկնեմ ձեզի: Անոնց բոլոր վանկերը կը
հնչեն աւանջի մէջ ձեր ձայնի ելեւէջով:
Այնքան յուզուած կը տեսնէի զձեզ՝ որ չու-
զեցի պատասխանել: Շատ լաւ հասկցայ
դեցի պատասխանել: Շատ տրամաբանել ան-
որ այն ժամուն ձեզի հետ տրամաբանել ան-
օգուտ պիտի ըլլար, ու թերեւս վտանգա-
ւոր զմեզ միացնող բարեկամութեան հա-
մար, հակառակ մեր հասակին տարբերու-
թեան: Կարող էի, աստիճանիս ինձ տուած
բարոյական գերակայութեամբ (այս եղաւ
առաջին մտածումս) յիշեցնել ձեզի թէ
զինուորական պարտականութիւնը կ'արգի-
լէ մենամարտը պատերազմի մը վաղոր-
դայնին՝ ուր երկրորդ պատերազմի վը-
տանգի մը երկրորդ կայ: Կեանքը վտան-
գի դնել մենամարտով, և այն՝ անձնական
վրէժի մը համար, երբ մարդ պատին ունի
հարկադրաբար ժապաւններ կրելու, այս
բանը դասալքութիւն կը կոչուի:

Գիտեմ որ պիտի ճշտեմ այն թուղթը
որուն վրայ կը գրեմ այս բառը՝ որ լեզուին
ամէնէն վիրաւորիչն է մեզի նման զինուոր-
ներու համար, որոնք անկեղծօրէն կը դաւա-
նին բանակին օրէնքը: Բայց ձեր զինուո-
րական խիղճն ու գիտակցութիւնը զայն
ձեզի արդէն ազդարարած էր, և դուք չա-
փէն անդին անցած էիք: Ես լռեցի, կ'ըսեմ
ձեզի դարձեալ, չգրգռելու համար վիճաբա-
նութիւն մը՝ ուր չպիտի կարենայի զսպել
զիս: Արդարեւ, ստացայ հանգստեան թո-
շակի իրաւունքս և ճիշդ այս պատճառաւ
թերեւս մեր արուեստին միաստիքը նոյն-

քան և աւելի վառ կը մնայ սրտիս մէջ
քան այն թուականին երբ Էրնէսթ Փսի-
խարի մեր սքանչելի բարեկամը մեզի կը
կարդար Շերպուրկի մէջ՝ Չիկապոլիս այն-
քան սիրելի էջերը: Այն եթէ նա դեռ ապրէր
անոր պիտի ուզէի յանձնել այս նամակը,
որուն մէջ պիտի ուզէի ձեզի խօսիլ, ոչ
իրեւեւ սպայ, այլ իբր պարզ անհատ, և
առանց պնդելու խրատի մը վրայ զոր հիմա
գիտէք արդէն: Կ'երեւակայեմ թէ այս մա-
սին երբեք չէք տարակուսած:

Ուրեմն Շերպուրկի և Վէրտէճի ձեր
գնդապետ Լանթընաքսը չէ որ կը գրէ ձեզի
այսօր, այլ ծերունի մը - երկու ամիս յե-
տոյ վաթսուներեք տարեկանս պիտի լրա-
ցնեմ - որ կը հաւատայ տարբեր խորհուրդի
մը, այսինքն կեանքի տարիներուն: Այս
հաւատքը կը կայանայ էապէս այն հա-
մոզման վրայ՝ թէ երէցները փորձառու-
թիւնն են կրտսերներուն և թէ անոնք պար-
տականութիւն ունին անոնց հաղորդելու
այդ փորձառութիւնը:

«Այս հովանին ինձ պի' պարտին իմ յաջորդներս»:

Լաֆօնթէնի այս յուզիչ տողը շատ ան-
գամ կրկնած եմ ես իւրովի և երէկ ալ
դարձեալ՝ երբ զձեզ թողուցի:

Եւ միշտ կ'ըսեմ՝ ձերանալէս ի վեր,
հաշուելով կեանքիս մնացած քիչ օրերը.
— «Այս վերջին օրերս ալ պիտի կիրարկեմ
ծառայելու դարձեալ»: Ծանօթ է ձեզի ծե-
րունի բարեկամիդ բառը, այն զոր կ'ը-
սէիք քիչ առաջ: Ծառայել: Եւ ինչպէս:
Տալով՝ երբ որ առիթը ներկայանայ - և
ահա այսօր կը ներկայանայ - իմ կրած
վիշտերս իբրեւ օգտակար ազդարարութիւն
ամէն անոնց՝ որ իմ կրածներուն նմաննե-
րու մէջ գտնուին: Ես այս վիշտերուն յո-
ռեպէս համբերեցի, և կ'ուզեմ սորվեցնել ա-
նոնց որ լաւ համբերեն. վասն զի կը պա-
տահի որ մարդ դժկամակօրէն տառապի:
Այսպէս կը խօսէր իր մահուան անկողինին
մէջ սուրբ քահանայ մը, Հայր Թրէկառ,
որ մեր մէկ բարեկամէն կը խնդրէր ա-
ղօթել իրեն համար:

«Աղօթել ձեզի համար, Հայր», կը պա-

տասնամեկն ալ թարեկամը: «Բայց պէտք է ես ինքզեմ որ դուք աղօթէք ինձ համար»:

«Ո՛չ: Աղօթեցէք ինձ համար», կը պնդէր Հայրը, «վասն զի դժկամակութեամբ կը կրեմ, և հարկ է ընդունիլ ցաւն ու տանջանքը ոչ իբրեւ հալածութեամբ և նեղ ինչ կած անասուն մը՝ որ այլ եւս չէ կարող պաշտպանել ինքզինքը, այլ իբրեւ քրիստոնեայ որ զայն Աստուծոյ կը նուիրէ»:

Եւ դուք ալ, Տարպոյ, դժկամակօրէն կը կրէք, ինչպէս և ես, ձերինէն յոռեգոյն տազնապի մը մէջ դժկամակօրէն տառապեցայ: Կ'ուզեմ պատմել ձեզի այն տառապանքը, որպէս զի օգտակար դասն հանէք անկից, ինչպէս ես կը հանեմ տարիներու հեռանկարին մէջէն: Չեզի պէս ես ալ ամենաստորին մատնութեան մը դժնդակ հարուածը կրեցի: Չեզի պէս ես ալ պռացի. «Լուծել վրէժս, վրէժս լուծել»: Եւ իրօք վրէժս լուծուեցաւ, ան, աւելի չարաչար քան ինչպէս որ ես պիտի լուծէի, բայց այլապէս...

Կը հասկնամ. պէտք է իմ լեզուս ձեզի շատ մթին երեւի: Բայց պայծառ և հասկընալի պիտի դառնայ երբ կարդաք պատմութիւնս՝ որուն զփուլարիմաց նախաբանն են այս խառնակ տողերս: Պատմութիւնս իմ ներքին կեանքիս գաղտնի տրամն է: Շատ անգամ մտադրեցի զրել զայն անստորագիր, այն յուսով թէ ուրիշներուն պիտի ծառայէր, — այս է միշտ նշանաբանս — այո՛, եթէ անձանթ մը իմ կրած խղճի տազնապիս մէջ գտնուէր՝ պիտի գտնէր օգտակար դաս մը: Միշտ յետաձգեցի՝ ցաւագին յիշատակներ վերստին սրտիս մէջ բորբոքելու վախով:

Վատ զգացում մ'էր զոր այսօր պիտի կարենամ զսպել, երբ հարկ է խօսիլ, ոչ անձանթի մը, այլ պատերազմի ընկեր ամենասիրելի երիտասարդի մը:

Եւ յետոյ, ձեր և իմ վշտին յուզիչ նմանութիւնը նախախնամական հանդիպումի տպաւորութիւնն ըրաւ մտքիս վրայ, զոր պիտի հեզնեն ժամանակակից շատեր: Երբեք որ ես ալ պիտի ծաղրէի ձեզմէ մէկը որ այս լեզուն գործածէր ինծի:

Իսկ հիմա որ հաւատացեալ եմ, ինչպէս զիտէք, չեմ դժուարիր ընդունիլ երկնային այն գաղտնի ներգործութիւնը մեր ճակատագրին ակներեւ հանդիպածներուն վրայ, զոր հեթանոս Մարկոս Աւրելիոս կը նշմարէր արդէն երբ կ'ըսէր. «Աստուածներ կան և որոնք կը զբաղին մարդկային իրերով»: Բայց ինչ հարկ կանխել այս մեկնութիւնները: Իցիւ թէ իմ անձնական պատմութենէս բխած ճշմարտութիւնը ձեր վրայ ազդէր, ոչ իբրեւ միթիսութիւն — ցաւեր կան որ չեն տանիր զայս — այլ բանաւոր պատճառ մը հրաժարելու դիտաւորութենէ մը 1928ին՝ որ աւելի եղեռնաւոր և ծանր է քան ինչ որ էր 1896ին, երեսուններու տարի առաջ: Ասիկա թուականն է այն սոսկալի դիպուածին՝ որուն հետեւանք՝ մինակ պիտի անցնեմ ձերութեանս օրերը, բայց, զոնէ այն հանդարտ համոզումով որ կենաց ամէնէն աւելի եղբական ժամուն տուած որոշմանս վրայ ոչինչ ունիմ զղջալու:

Բ

Մենք միշտ անտեղեակ ենք թէ ինչ գիտեն ուրիշներ մեր անցեալի մասին... Ես ալ երբեք խօսած չըլլալով ձեզի այս մասին, չգիտեմ արդ թէ ինչպէս զայն պատմած են ձեզի: Ըսին թէ ամուսնացած էի և ամուսնալուծուած: 1896ին դեռ կ'ըսէի հետ կ'ապրէի: Թոյլ տուէք ինծի որ անոր մկրտութեան անունը տամ միայն. — Տընիզ: Այս գաղտնապահութիւնը պարտաւոր եմ անոր ծնողաց՝ որ յոյժ բարի վարմունք մը ունեցան ինձ հանդէպ: Դեռ նոր բարձրացած հարիւրապետի աստիճանին, կ'ըսէի հետ հաստատուեցայ կեղդոնի քաղաքի մը մէջ՝ որ ինձ նշանակուած էր իբրեւ զօրանիստ: Թոյլ տուէք ինձ նաեւ որոշակի չտալ ձեզի այն քաղաքին անունը: Եթէ երբեք պարտաւոր ըլլաք օր մը այն քաղաքէն անցնիլ, ինձ ցաւ պիտի պատճառէր որ շատ արդար հետաքրքրութեամբ մը անունս արտասանէք կրած աղէտիս վկաններուն ներ-

կայութեան, զոր ի զուր փորձեցի կարելի եղածին չափ գաղտնի պահել: Որպէս զի անիկա դիւրահասկնալի ըլլայ ձեզի, հարկ է որ քանի մը մանրամասնութիւններ տամ իմ և խեղճ Տընիզի այն ժամանակի անձնական հանգամանքներու մասին: «Խեղճ» կ'ըսեմ, վասն զի այնքան ողորմելի և մեղամաճոտ տեսայ զինքը վերջին անգամ, որ սրտիս մէջ ամէն զգացում անհետացաւ և գթութիւն մնաց միայն:

Կը ճանչնայք զիս, և կը հաւատարմանշուշտ որ երիտասարդ հարիւրապետ Լանթընաքս՝ կոչուով մտած էր զինուորական ասպարէզը: Այս կոչումը մօրեղբորմէս ժառանգեցի, դեռ փոքրիկ տղայ երբ տեսայ որ օր մը ափրիկեան հեծելազօրքի սպայի համագրգեստով մեր տունն եկաւ: Հայրս որ քաղաքացի պիտի աւանդութեամբ դատաւրանի մէջ իրաւունքի խնամակալ մ'էր՝ շատ զոհ չեղաւ որ անդրանիկ որդին Սէն-Սիւրի գինուորական վարժարանին պատրաստուի: Սակայն յայտնեց անոր թէ երբ կրտսեր եղբայրս յայտնեց անոր թէ իր միակ փառասիրութիւնն էր յաջորդել հայրենի պաշտօնին մէջ:

Հօրս հետ, բաց ի արուեստական կէտէ մը, բոլորովին համաձայն և համամիտ էինք՝ ինչպէս ըսի քիչ առաջ «քաղաքացի» բառին առումով: Նա ունէր և կը պահէր Գաղղիացի միջին դասուն բոլոր բանամասնութիւնները, խղճամիտ ուղղութիւն, բարբի պատիւ, յարատեւ աշխատանք, բայց, նման այն դասուն պատանող ժամանակակից բազմաթիւ անձերուն, խորապէս կը դաւանէր այն անկրօնութիւնը որ տեւեց ԺԸ դարէն մինչեւ ԺԹ դար այնքան ազնիւ մարդոց մէջ որոնք ԺԹ դար այնքան ազնիւ մարդոց մէջ որոնք սակայն, իրենց ունեցած դիրքով, նախանձախնդիր էին ընկերական պահպանութեան: Վրէժէր ժառանգուած «չարահամբաւին» դէմ նախապաշարում մը զանոնք յամառ հակակրեականներ կը դարձնէր: Հայրս 1840ին հրճուանքով պիտի երգէր Պէրանժէի տաղերը: Երբորդ Հանրապետութեան օրով, բերանն էին միշտ կեղծ-գիտական նման այն բանաձեւին զոր

կ'արտասանէր ծայրագոյն ձախակողմեան գիտունը: Կը յիշէք հարկաւ. «Բնութիւնը այլեւս գաղտնիք չունի»: Եթէ մայրս ողջ ըլլար, որ այնքան բարեպաշտ էր, թերեւս պիտի արգիլէր որ դաստիարակութիւնս չըլլար չափազանց աշխարհիկ՝ ինչպէս կ'ըսեն այս օրուան աղանդաւորները: Տասնըմէկ տարեկան էի երբ մեռաւ մայրս: Նա յաջողած էր որ առաջին հաղորդութիւն առնէի: Ինք մեկնեցաւ աշխարհէս, և ես իսկոյն դադրեցայ կատարելու կրօնական պարտականութիւնս: Իբր ցերեկօթիկ կը հետեւէի Լիկէոնի դասընթացին՝ գաւառական այն քաղաքին մէջ ուր հայրս կը գործէր: Ընկերներուս մտաւորական և բարոյական մթնոլորտը ուր կ'ապրէի՝ զօրեղ կերպով կը նպաստէր անտարբերութեան մը, որուն փիլիսոփայութեան դասընթացս պիտի տար յանկարծ նկարագիր մը՝ զոր հարկ է բացատրեմ ձեզի: Ամբողջ ճակատագրիս վրայ պիտի ազդէր այն:

Մեր ուսուցիչը ամէնէն փայլուն աշակերտներէն մէկն էր այն մեծ վարպետին՝ որ թողած է, և իրամամբ, ըստ իմ տեղեկութեանց, ամենապատկառելի անունը: Ներէն մին երկրորդ կայսրութեան Համալսարանին. Պր. Էմիլ Շառլ: Սա Գանութեան էր. և մեզի կը սորվեցնէր, «վճռական հրամայական» ին վարդապետութիւնը ճիշդ ինչպէս սորվեցուցած էր իրեն Պր. Շառլ: Թոյլ տուէք ինձ որ բացատրեմ ձեզի սոյն վարդապետութեան հիմնական սկզբունքները. — «Գործել միշտ այնպէս՝ որ մեր արարքը կարենայ ծառայել իբրեւ կանոն ամէն անոնց՝ որ միեւնոյն հանգամանքներու մէջ գտնուին»: Չեմ կարող բացատրել ձեզի թէ որքան մեծ եղաւ հիացումս երբ յայտնուեցաւ ինծի այս բանաձեւը: Այնուհետեւ անցուցած կեանքիս օրերուն վրայ մտածելով հասկցայ. — մայրենի ժառանգութեամբ կրօնասէր կեանքին ծարաւի պատանի մ'էի: Այս կարօտս անյազ մնացած էր:

Հեզնութիւնները հօրս՝ որուն համար բաւական էին ազատախոհեան ըսուած արմատական ուրացումները, զոհացուցիչ չէին ինծի համար: Մանաւանդ թէ կը վերա-

ւորէին զիս. և անա իմ մէջս սկսաւ տրա-
մաբանական և հակազդեցիկ աշխատու-
թիւն մը՝ որ յանգեցաւ ինծի տալու կեանքի
օրէնք մը որ կ'ամփոփուի «Արդարութիւն»
բառին մէջ: Այս բառով կ'իմանայի բաց-
արձակ ակնածութիւն մը՝ ուրիշներու
անձնաւորութեան հանդէպ, և նման պա-
հանջ մը իմ անձիս հանդէպ: Եթէ այս
օրէնքը բաւական եղաւ ինծի առաջին երի-
տասարդութեանս ատեն, և անոր շնորհիւ
կրցայ զսպել այն հասակի յախուռն և
բիրտ փորձութիւնները, անոր մէջ կը գրտ-
նեմ, ինչպէս ըսի ձեզի, ապացոյցը՝ որ
իմ մէջս կ'ապրէր անգիտակից կրօնասէր
ժառանգականութիւն մը: Ես չէի նշմա-
րած այն դրութեան անաւոր պակասը որ
կ'ենթադրէ օրէնք մը և չ'ընդունիր օրէնս-
դիր մը, անհատական խիղճ մը՝ որ կը
յաւակնի ըլլալ իր միակ դատաւորը, պա-
տասխանատուութիւն մը՝ առանց բարձրա-
գոյն վկայի: Եկեղեցւոյ ի նպաստ գիշո-
ղութեանց մէջ քիչ կասկածելի մարդ մը,
Միշէ, գրած է. — «Չեմ կարող հրաժարիլ
Աստուծոմէ»: Այս խօսքը ես ալ վերջա-
պէս ըսի իւրովի: Ես ալ ոչ իսկ քսանեա-
ութ տարեկանիս պիտի հասկնայի զայն:
Ամուսնութեան թուականն է ատիկա:

Տընիզ ալ, ինծի պէս, հին քաղաքացի
ընտանիքէ մը սերած էր, ուր կը շարունա-
կէր աւանդութիւն մը՝ որ հակառակն էր
հօրս հետեւածին: Այսինքն անոր ընտա-
նիքը կը դաւանէր պատշաճութեան բա-
րեպաշտութիւն մը՝ զոր սովոր էի անարգել:
Կը սխալէի: Տընիզի ծնողաց զասին պատ-
կանող անդամներ կան որ հաւատալեաց
մէջ անկեղծ կրնան ըլլալ, մանաւանդ Տը-
նիզի պէս քսան տարեկան մանկամարդ
աղջիկ մը՝ որ խորապէս ենթակայ էր տը-
պաւորութեան: Երբ կը ջանամ այսօր հաս-
կընալ թէ ինչ էր այն մեծ հրապոյրը զոր
ան ներգործեց իմ վրաս մեր առաջին
հանդիպումներէն սկսեալ, անոր աղբիւրը
կը գտնեմ այնքան կանացի զգայնութեան
մէջ՝ զոր ի վեր կը հանէին անոր ամե-
նափոքր շարժումները, նայուածքը և ձայ-
նին ելեւէջը: Նոյն ինքն շնորհքն էր նա, և

այնքան սիրուն իր նուրբ դիմագծով՝ զոր
իր երկնագոյն կապոյտ բիրերը կը լուսա-
ւորէին: Երբ արեւու շող մը կ'իջնէր մա-
զերուն վրայ, անոնց ցոլքը գգուանք մ'էր
ինձ համար: Վէպի այս հերոսուհի դէմ-
քերը ստէպ կը ծածկեն շատ հասարակ և
անշուք բնութիւններ: Իսկ Տընիզ վիպա-
կան էր իր դէմքին և աչքերուն պէս:
Բաւական բացատրած եմ ձեզի երիտասարդ
ստոյիկեանի սկզբունքներս՝ որպէս զի
հասկնաց թէ որքան դժուար և խախտ
կերպով կը զուգուէին մեր երկու բնաւո-
րութիւնները: Անգամ մ'ալ կ'ըսեմ թէ
սիրահարուած էի, և ըստ իս, այս բացա-
տրութիւնս բաւական է: Տընիզ ծնողաց
հետ կ'ապրէր գիւղական մենութեան մէջ,
և այս կ'արդաբացնէ իր ընդունելութիւնը:
Հայրը մեծ կորուստներ կրած սակարանի
մէջ, լքած էր Փարիզը՝ մշակելու և արժէ-
քաւորելու համար իր կնոջ ընդարձակ
մէկ հողը՝ որ իմ գտնուած գործնիւս
քաղաքէն շատ մղոններ հեռու էր: Ես
հարուստ էի, և կ'ենթադրեմ թէ ընտանե-
կան տպաւորութիւնը վճռական դեր մ'ու-
նեցաւ մանկամարդ աղջկան անփորձու-
թեան վրայ, որ յետոյ, ուրիշ շատերու պէս,
պիտի տեսնէր գործած սխալը ինծի հետ
ամուսնանալով:

Ըսած ըլլալով ձեզի իմ գաղափարներս,
լաւ եւս իմ վարդապետութիւնս, պիտի
զարմանաք որ առանց դժուարութեան ըն-
դունած ըլլամ կրօնական պսակը: Բայց
Տընիզի միջավայրը նկատի առնելով, ա-
տիկա անհրաժեշտ պայման մ'էր: Հայրս
մեռած էր, պահանջելով քաղաքային յու-
ղարկաւորութիւն: Միթէ պիտի հաւանէր
նա՝ որ երբեք եկեղեցի չէր մտներ, ներկայ
գտնուիլ հարսանեաց թափօրին մէջ՝ զոր
միշտ կը յիշեմ, երբ Տընիզի ծնողաց կալ-
ուածին մօտ *** զիւղին եկեղեցւոյ կա-
մարներուն ներքեւէն կ'անցնէր, — տես-
նել զիս համազգեստովս և առաջնորդելով
ամուսինս սեղանին առջեւ զաղտնի ամթով
մը ուր կը հաւանէի մասնակցիլը այնպիսի
կեղծպատիր ցոյցի մը զոր եթէ անարժան
չէի նկատեր, սակայն քիչ պատուաւոր՝ ին-

ծի համար՝ որ կ'ուզէի թերահաւատ մնալ:
Քահանային այցելութիւնս՝ ստանալու հա-
մար խոստովանութեան տոմսակը զոր ինձ
տուած էր պայմանական կոչով մը ապա-
գայ դարձի, աւելի եւս կ'ամրապնդէր զիս
ժխտական յամառ կարծիքիս մէջ, և քովս
կը տեսնէի զայն՝ որ կենացս ընկեր պիտի
ըլլար, ոգեւորուած ջերմեռանդն բարե-
պաշտութեամբ: Ան ծնրադրելով, ճշմար-
տութեան մէջ կը շարժէր, և ես ստու-
թեան մէջ:

Այն վայրկեանին և այն խորանին առջեւ,
յղացայ ես այն ծրագրերը — զոր յետոյ շատ
լաւ հասկացայ — որ կանխաւ պիտի կոր-
ծանէր տունս՝ և պիտի պատրաստէր չա-
րագոյն դժբախտութիւնս: Կրօնական ա-
մուսնութեանս սուտը պիտի չերկարէի:
Ընդունած էի զայն, կամ լաւ եւս կրած
էի, վասն զի այս էր պայմանը ծնողաց
էի, մանկամարդ աղջկան՝ որ կինս էր հի-
այն մանկամարդ աղջկան՝ որ կինս էր հի-
մա: Իմ ներքին պատիւս կը պահանջէր
որ, գոնէ, ես ալ անոր հաստատեմ իմ
որ, գոնէ, ես ալ անոր հաստատեմ իմ
ձգնարտարիւնս: Այս խոստովանութեամբ՝
տկարութիւն մը դարմանելու պահանջը
զոր պիտի նկատէի իմ ժխտող մոլեռան-
դութեամբս իբրեւ ուրացում մը, այնքան
ուժգին կը ճնշէր վրաս, որ նոյն երեկոյ
իսկ, շոգեկառքին մէջ որ դէպի Փարիզ
կը տանէր գմբ, ուր պիտի անցնէինք մեր
միութեան առաջին օրերը, խօսած էի:
Դեռ այսօր կը հնչէ ականջիս մէջ այն
ինչ որ ըսի Տընիզին:

«Սիրելիս, պարտաւոր եմ քեզ իմ անձիս
վրայ, իմ ամենախորին կարծեաց և մտա-
ծութեանցս վրայ ընել յայտարարութիւն
մը զոր ուշացնելուս համար շատ յան-
ցաւոր եմ: Պիտի ներես ինձ այդ յանցանքը
շարժառիթին պատճառաւ: Միայն քու սի-

րոյդ համար գործեցի այդ յանցանքը »:
— «Բայց ի՞նչ է խնդիրը» հարցուց նա,
աչքերն յանկարծ մթազնած: —

Խոսովալից զարմանք մը կ'անցնէր ա-
նոնց մէջ՝ ինձ անձկութիւն պատճառելու
աստիճան, այնքան հակառակն էր ծանր
և զրեթէ հանդիսաւոր ձայնս այն սիրա-
լիր և գորովալից ելեւէջին՝ ծնողացը բնա-
կարանէն մինչեւ կայարան կառքին մէջ
միասին անցուցած մի քանի ըրպէներուն:

«Յուսամ թէ միասին պիտի ապրինք,
պատասխանեցի, երկար տարիներ և կազ-
մել ընտանիք մը: Պէտք է որ մեր երկու-
քին մէջ տիրէ բացարձակ անկեղծութիւն
մը: Եկեղեցւոյ մէջ տեսայ թէ որքան հա-
ւատացեալ բարեպաշտ ես գու: Հաւանե-
լով հոն մտնել քեզի հետ, իբրեւ թէ հաւա-
տացեալ, կը կրկնեմ դարձեալ թէ միայն
սիրոյդ համար ըրի այն շարժումը՝ բա-
ցարձակապէս հակառակ բոլոր իմ հա-
մոզումներուս, վասն զի ես չեմ հաւատար»:

Այս վերջին բառերս շեշտած էի տարօ-
րինակ ուժով մը և տեսայ թէ Տընիզ աւելի
եւս զարմացած էր: Ես իսկ, այն խօսակ-
ցութեան մասերը զրեւով ձեզի, չեմ կրնար
զսպել ժպիտ մը, թէ և շատ տխրօրէն,
տարօրինակութեանը վրայ անպիսի խօ-
սակցութեան մը՝ երկու երիտասարդ ա-
մուսիններու միջեւ՝ հարսանեաց ուղեւո-
րութեան ժամանակ: Անոր փափուկ և
մանկական դէմքին այլայլութիւնը զգաց-
նելու էր ինձ իմ անմոտութիւնս: Ան սիրոյ
խօսքերու կը սպասէր ինձմէ և ես անոր
կ'արտասանէի վերացական ամենացուրտ
խնդիրներ և բաներ՝ մեկնելու համար իր
միամիտ պատասխանը:

«Միթէ կարելի է՞, ի՞նչպէս: Դու չեմ
հաւատար»: